

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ

ԾԵՐ ԸԼԼԱԼՈՒ ԱՐՈՒԵՍԸ

Ծերանալու արուեստը, տարիքի յառաջացումով երևան եկող դժուարություններից դեմ պայքարելուն մէջ կը կայանայ, Փոխանակ դժուարություններէն նուաճուելու, հարկ է նուաճել զանոնք և երջանկանալ: Բայց կարելի՞ է այսպէս ընել, երբ դժուարությունները կը յարձակին մարմինն վրայ ու մեր ուժերը կը լքեն, կը դաւեն մեզ: Ծերանալը բնական փոփոխություն մըն է, չէ կարելի անկէ խուսափիլ: Ծերանալ չու-

զող մարդոց մասին աղուոր պատմուածք մը կարելի է գրել և այսպէս խորագիր մը ընտրել. «Ծառը որ կ'ուզէր պանել իր տերէնքները: Ծառը կ'ուզէր պահել իր տերէնքները, բայց աշնան հովերը կ'ախքի մը կը վերածեն դայն, միւս բոլոր ծառերուն պէս:

Այսուամենայնիւ, քաղաքակրթութիւնն ու փորձառութիւնը մարդոց հնարամտութիւններ սորվեցուցած են, պայքարիլ սորվեցուցած են, եթէ ոչ ուղղակի ձերանալուն դէմ, գոնէ ձերութեան տրտում երեւոյթին դէմ: Այս պայքարին մէջ արդու զարգը գլխաւոր դերը կը խաղայ: Տարէց կիներ յաճախ, աւելի ուշադրութիւն կ'ընծայեն իրենց հագուածքին, զարդարանքին քան՝ երիտասարդներ: Բնական է որ այսպէս ըլլայ: Դահարեղեններ մարմինն վրայ ուշադրութիւն դրաւելով ֆիզիքական թեւրութիւնները կ'անտեսուին: Մատանիներու և ապրանքանքներու փայլը ձեռքերու և դաստակներու կնճիռները որոշ չափով մը կը պահէ. հին ժամանակ, նախնական ընկերութիւններու մէջ սակեղէններու և գահարեղէններու տեղ՝ մարդիկ կը կիտէին իրենց գէմքերն ու ձեռքերը:

Որեւէ ճիգ, որքան ալ որ վարպետութեամբ ըլլայ, երբ կը փորձէ յառաջացեալ տարիք մը ծածկել, քաղաքակրթութեան արարք մը կը նկատուի: Այսպէս՝ հնարուած են կեղծամները. բրնձափոշիի և ներկի (rouge) գործածութիւնը՝ կանանց գրաւութեան պատրանքը տալու համար: Նորաձեւութեան խանութները, նոր հագուստները և զարդեղէններ տարէց կիներուն տակաւին յուսալու յոյսը կուտան: Որոշ տարիքէ մը ետք, հագուելու արուեստը մէկու մը մարմնական թեւրութիւնները ծածկելուն մէջ կը կայանայ: Քողը հրաշալի զիւտ մըն է անոր տակ պահուած գէմքը շփոթելու և գեղեցիկին խաբկանքը տալու համար: Բոլոր զարդարանքները քողեր են, որոնք ժամանակի մաշումը վարպետութեամբ կը ծածկեն:

Գիտութիւնը պիտի կարենա՞յ արգելք ըլլալ ձերանալու տրտում ընթացքին որ մեր մարմինները կը փճացնէ: Գիտութիւնը պիտի կարենա՞յ յարանորոգ երիտասարդութեան ակնադրելը ցոյց տալ որուն ջուրերուն մէջ կարենայինք երիտասարդանալ: Շատ անգամ ըսուած է թէ՛ մարդկային

12. — Իջ 242. — Գեր. յողուածագիրը կը գրէ. «Ծանր է Միխայիլաններու համար . . . լսել նման անհիմն զրպարտութիւններ ու նախատինքներ»: — Այդ պարագային կրկնապատիկ մեղադրելի է Հ. Ներսէս Տէր Ներսէսեան, որ ձրի ընդհանրացումով մը Ծովականն ալ կը ֆանայ աւելցնել «զրպարտողներու և նախատողներու» խուսրին վրայ. մինչդեռ մենք ո՛չ զրպարտած ենք և ո՛չ ալ նախատած, այլ պարզապէս կարեւոր սխալ մը մատնանշած ենք առարկայօրէն, որպէսզի «գիտական մեթոտի» նախանձախնդիր անձեր ուղղեն դայն իրենց յաջորդ հրատարակութեան մէջ:

Ի վերջոյ պարտինք յայտնել որ այս տողերը գրուած չեն մեր կողմէ «հակառակութեամբ և անօգուտ բանակոտութեամբ . . . յորոց ոչինչ օգտեցաւ եկեղեցի յայսքան ժամանակ», ինչպէս կ'ըսէ անման Շնորհալին (*), այլ՝ որպէսզի իրենց մայրենի հարազատ Եկեղեցիէն դժբախտ պարագաներու բերումով և զանազան պատճառներով բաժնուած մեր հայ կաթողիկ արեւակեցիները տեսնեն իրենց սխալները, ուղղեն զանոնք, և երջանիկ օր մը վերադառնան գիրկը իրենց հարազատ մօր, ի վիճակ Սրբազան Առաքելոյն Թաղէոսի, և ըլլան «մի հօտ և մի հովիտ»:

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ

(*) Ընդհանրական, Երասաղէմ, էջ 118:

էակի մը տարիքը ոչ թէ իր ծննդեան վկայագրէն կը յայտնուի, այլ իր ներքին գործարաններու կանոնադրութենէն: Այս հասկացողութեամբ յիսուն տարեկան մարդ մը կրնայ աւելի ծեր ըլլալ քան եօթանասունը մէկը: ապա ուրեմն կարելի է ըսել թէ մարդ կ'երիտասարդանայ երբ կենսաբանօրէն անոր մարմինն բաղկացուցիչ բջիջները նորոգուին: Կենսաբաններ կրցած են իրագործել այս՝ աւելի ստորին աստիճաններու վրայ կեցող կենդանիներու պարագային: Կարգ մը թուլամորթ կենդանիներ, աղի ջուրին մէջ ինքզինքնին կը թուռաւորեն իրենց գեղձերուն արտահոսման պատճառաւ, զիրենք կանխահասօրէն ծերացնելով: Եթէ աղի ջուրը ամէն օր փոխուի, ծերանալու ընթացքը կ'ուշանայ: Կը կարծուի թէ մեր մարմինն զանազան բջիջներուն մաշումը արգիւնք է մեր մարմնէն արտաքուսելիք նիւթերու կուտակումին:

Պիտանականներ փորձած են կենդանիները երիտասարդացնել անոնց ներքին գործարաններուն մէջ գեղձերէն արտահոսած հիւթեր ներարկելով: Մուկերը, օրինակի համար, կը վերագտնեն իրենց կենսունակութիւնը, գրաւութիւնը և սեռային գործունէութիւնը ժամանակի մը համար, երբ զիտական այս գործողութիւնը կրկնուի իրենց մարմինն վրայ: Բայց անհրաժեշտ է այսպիսի գործողութիւններ կատարել մարդոց վրայ: Երբ առողջ ապրինք, կրնանք մինչև եօթանասուն, ութսուն տարիներու կեանք ունենալ: պէտքը ունի՞նք աւելին:

Ութսուն տարեկանին մարդ մը փորձառութիւնը կ'ունենայ ամէն բանի. սէր և ասոր առինքնող զգացումները, փառասիրութիւն և ասոր ունայնութիւնները, անհիմն հաւատալիքներ: Մահուան յառաջացնելիք վախը մեծ է, գիտենք որ այն հետաքրքրութիւնները զորս մենք ունինք այսօր, ունէին նաև այն մարդեր որոնք այժմ մեռած են: Թատրոնի մը մէջ երբ ներկայացումը անընդմէջ կը շարունակուի, ներկայ եղող մը, իր տեղը կը պահէ այնքան ատեն որ փափաքի, բայց երբ նոյն տեսարանները քանի մը անգամ կրկնուին, անմիջապէս կը մեկնի թատրոնէն: Կեանքը շարունակական թատերադրութիւն մըն է. նոյն դէպքերը տեղի կ'ունենան կեանքի մեծ բեմին վրայ, և երբ մէկը երկար ժա-

մանակի համար ականատես ըլլայ հոն խաղացող տղեկ կամ նոյնիսկ գեղեցիկ երեւոյթներուն կը ձանձրանայ, վասնզի տաղաւայացուի է: Մէկը միւսին ետեւէն հարկ է որ ներկաները մեկնին . . .

Երբ մեր մտաւորականներէն մէկուն ծննդեան եօթանասնամեակին առթիւ պատուասեղան մը տրուեցաւ, յորեւարը խօսք առնելով ըսաւ թէ այս առիթը իրեն կը յիշեցնէ իր մանկութիւնը, երբ մայրը իրեն կ'ըսէր. — «Զաւակ քունի ժամանակդ եկած է»: Մանուկները չեն ուզեր անկողին երթալ երբ զիշերը սկսի յառաջանալ, բայց կը զգան թէ ժամանակն է քանի որ ամբողջ օրուն մը խաղէն ետք յոգնած ալ են: «Մահը՝ մայր մըն է կաթնովն և խիստ միանգամայն, որ երբ ժամանակը գայ կ'ըսէ մեզի — զաւակ քունի ժամանակդ է: Անշուշտ մենք կը բողբոքենք մի քիչ, բայց գիտենք և կը զգանք որ հանգչելու ժամանակը եկած է մեր խոնջ մարմիններուն համար»:

Եթէ անգամ մը մտածենք թէ դատապարտուած ենք սահմանաւոր կեանք մը ապրիլ, առնուազն պիտի փափաքինք մեր կեանքի վախճանին հասնիլ, առողջ հոգեով և մարմնով, ինչ որ կարելիութեան սահմանին մէջ է:

Ո՞վ ըսաւ որ ծերութեան անհրաժեշտաբար պիտի ընկերանան այն բազմերանգ տկարութիւնները որոնցմէ մեր երիտասարդութեան կը խորշինք: Շատ մը կենդանիներ կը մեռնին առանց ֆիզիքական հիմնական փոփոխութիւններու: Լաւ մարդուած մարմին մը մինչև խոր ծերութիւն ու շնորհը: Ենթահալի միայն ու գաղտնիքը կանոնաւորաբար մարդանք ընելը չանտեսելն է: Ինչ որ ըրած ենք անցեալին մէջ կրնանք ընել այսօր և վաղը, բայց ինչ որ չենք ընել այսօր, կրնանք այլևս բնաւ չընել: Նշանակելի կէտը այս բոլորին մէջ այն է որ երբ սկսած ենք ծերանալ չենք կրնար առաջը առնել: Լաւ է երկար ժամանակ ծեր մնալ քան թէ ժամանակէն առաջ ծերանալ:

Պէտք է ժամանակէն առաջ հրաժարինք հոգեկան և իմացական հաճոյքներէն: Հոգին, ինչպէս մարմինը մարդուելու պէտք ունին: Ինչո՞ւ տարեց մարդիկ հրաժարին

այն բոլոր հաճոյքներէն որոնցմով տակաւին կրնան հաճոյանալ: Օրինակի համար ոչինչ կայ ծիծաղելի երկու սիրահար ծերունիներու սիրոյն շուրջ: Անոնք ծիծաղելի կ'ըլլան այն ատեն երբ մոռնան թէ ծերունի են իրենք: Անոնցմէ խրաքանչիւրը, նոյնիսկ ծերութեան ատեն միւսին մէջ կրնայ գտնել այն առաւելութիւններն ու գեղեցկութիւնները որոնց համար հիացում ունէր երիտասարդութեան: Կարեկցութիւն, սէր և հիացում տարիք չունին: Յաճախ կը պատահի որ երիտասարդութեան խենթ տարիներէն վերջ սէրը աւելի լուրջ և պատկառելի երևոյթ մը առնէ: Չգացական թիւրմտացութիւններ տեղի կուտան իմացական խոհուն կեանքի մը և երևան կուգայ հաճելի շրջան մը և միջնորոտ մը որուն մէջ շնչել հաճոյք է և երջանկութիւն: Այսպէս երկու բարեկամներու կեանքը կը նմանի գետի մը ընթացքին որ սկզբնական շրջանին ուժգին սահանքներ ունի, ջրվիժային վազքով կը հոսի ժայռերու վրայէն, բայց որուն ջուրերը աւելի խելօք և հանդարտ կը հոսին քանի մօտենան իրենց վախճանին — ծովուն կամ օվկէանին: Հմայիչ պատկեր մը արդարեւ երբ հանդարտիկ գետին մէջ կը ցոլան եղբերքի կաղամախներն ու գիշերը՝ աստղերը: Յուզիչ պատմութիւններ կան ծերունիներու կեանքէն: Կը պատմուի երկու ամուսիններու մօտին, մին կոյր և միւսը անդամաւոր՝ կոյր կինը որ չէր կրնար տեսնել կը փնտռէր իր ամուսնոյն ձեռքը թօթուելու համար, ձեռք մը որ այլևս չէր զգար...

Բաց աստի, ծերունիներու կեանքին երջանկագոյն պահերը իրենց զաւակներուն և թոռներուն հետ յարաբերութիւններէն կուգան: Ծնողները կ'ուրախանան զաւակներուն ուրախութիւններով և կը տրամին անոնց տրամութիւններով: Մեր մանկութեան որքան ուրախացած ենք երբ մեր ծնողքը առաջին անգամ ըլլալով մեզ կենդանաբանական պարտէզ մը տարած են: Նոյն ուրախութիւնը կը զգանք երբ մեր կարգին մենք ալ մեր յաջորդները կ'առաջնորդենք այն բոլոր հաճոյքներուն որոնք ժամանակին մերը եղած են:

Կ'ըսուի թէ Փրանսացի նշանաւոր բանաստեղծ և գրագէտ Վիքթօր Հիւկօ իր կենդանութեան խոժոռ մարդ ըլլալով,

գինք նկարողները միշտ յուսահատեցուցած է. ոչ ոք կրցած է յաջող նկար մը պատրաստել: Տաղանդաւոր նկարիչ մը, օր մը, նկարչական մեքենան գետեղելով Վիքթօր Հիւկօյի առջև քոյկտի դռնէ մը ներս վազցնել կուտայ անոր թոռները որոնց ի տես գեղեցիկ ժպիտ մը կը գծագրուի իր դէմքին շուրջ. — միակ ժպտուն պատկերը Վիքթօր Հիւկօյին զոր երբեքից պատրաստուած ըլլայ:

Մեծ հայրերն ու մեծ մայրերը աւելի համերաշխ և համամիտ կ'ըլլան իրենց թոռներուն քան թէ զաւակներուն հետ. ծերունիները կեանքին մէջ գործօն դեր մը ստանձնելէ աւելի իրենց ուրախութիւնը կը գտնեն թոռնիկներու քով, վասնզի նուազ պատասխանատուութիւն կը զգան այլևս: Մեծ հայրերը կը դրօսուն և պատմութիւններ կը պատմեն. չեն կրնար իրենց զաւակներուն հետ վազել, բայց թոռներուն հետ ձեռք ձեռքի կը քայլեն: Մեր առաջին և վերջին քայլերը նոյն իրիմը ունին:

Ծիւղ չէ ըսել թէ տարեց մարդիկ անհրաժեշտաբար առանձնակեաց են. եթէ անձնիշխան ծերունի մը նկարագրով իր շուրջիները իրեն ենթարկող է, եթէ ծերութեան թերութիւններուն դէմ կը պայքարի, և եթէ համեստ և սիրալիր բնութիւն մը ունի, խանդավառութիւն կը ստեղծէ իր շուրջը ու երիտասարդներ կը փնտռեն իր բարեկամութիւնը օգտուելու համար իր փորձառութենէն: Շուտ չենք ծերանար եթէ չծերանալու և ապրելու համար վաւերական պատճառներ ունինք: Տառապանից գոյացութիւն մը, բուռն յուզումներ, պայքարներ, անտեղի սրտմաշուքներ, անշահ պրպտումներ մեզ կանխահասօրէն կը ծերացնեն: Մեր պատմութեան վերջին շրջանին ծանօթ երկու օտար անձնաւորութիւններ Գլէմանսօ և Կլաուսթօն, երկուքն ալ ութսուն տարու՝ նախագահներ էին և ունէին զարմանալի կենսունակութիւն: Գլէմանսօն կուտային մը կը նմանի ծերանալը, զորս գործունեայ մարդիկ ժամանակ չեն ունենար անոր տրամադրելու:

Բայց կարելի է միշտ զբաղուած մնալ. մարդ քանի տարիքը առնէ, այնքան գործելը կը զժուարանայ: Ապա ուրեմն ճիշդ է պատասխանատու պաշտօններ յանձնել ծերերուն: Շատ մը պարագաներու ծերու-

ներնեք աւելի լաւ առաջնորդներ են քան երիտասարդները: Հոգով ազատագրուեցաւ ծերունի Թապիւսի կողմէ: Ակամեմոն նետաորի պէս տասը անձեր կ'ուզէր որպէսզի Տրոփագա պարտուէր: Հին քաղաքագէտներ և բժիշկներ մեծապէս փորձառու են և իմաստուն, հեռու ըլլալով երիտասարդութեան խենթութիւններէն, պաղարիւնութեամբ կը դատեն և հանդարտօրէն որոշումներ կուտան: «Մեծագործութիւնները ֆիզիքական ուժէ աւելի մտածուիմով, հեղինակութեամբ և համբերութեամբ կ'իրագործուին» ըսած է կիկերոն, «առաքինութիւններ» որոնցմով զարդարուած կ'ըլլան ծերունիները»:

Կարելի է երկարօրէն խօսիլ ծերունիներու հանգիստին և զբաղումներուն շուրջ. օրինակի համար որքան հաճելի է կարդալ այն գիրքերը որոնք երիտասարդութեան ատեն խանդավառած են մեզ: Մեծ գրողները անմահ ընկերներ են որոնք կը գեղեցկացնեն մեր ետքի տարիները և կը հմայեն մեր երիտասարդական օրերը:

Երաժշտութիւնն ալ տարօրինակ կերպով հաւատարիմ բարեկամ մըն է: Մեզմէ բոլոր անոնք որոնք մարդոց հանդէպ իրենց հաւատքը կորսնցուցած են, կ'ապաւինին երաժշտութեան վերացնող, քաղցրացնող միջավայրութեան: Ժամանակ մը առաջ, երաժշտական ունկնդրութեան մը առթիւ, երբ մտիկ կ'ընէի Պէթսօլէնի եօթներորդ Սէմֆօնին, չորջո Նստած մարդոց բոլորին ալ դէմքերուն վրայ տեսայ այն հրճուածքը զոր միայն երաժշտութիւնը կը պարգէնէ: Զայնական ալիքներ կը փշրուէին բոլորիս վրայ, մեղեդիներ կը զգուէին մեզ, բոլորս ալ մեր առօրեայէն կ'ազատագրուէինք հանճարային հեղինակի կախարդանքին ներքեւ:

Ի վերջոյ, սահմանագիծ տարիքը չըրջան մըն է ուրիշ անդին տեսակ մը թախծութիւն և յուսահատութիւն կը տիրէ. այդպէս չէ սակայն իրականութիւնը: Մերութիւնը ոչ քաւարան է ոչ ալ դժոխք մը որուն սահմաններուն վրայ գրուած ըլլայ. — «Ի բաց վանեցէք Ձեր բոլոր յոյսերը, դուք որ կը մտնէք հոս»: Յուսահատելու պատճառները, զորս ծերունիները կը հաւատան թէ կրնան ունենալ, ըսինք թէ դարմանելի են: Մահուան սարսափն ալ կարելի է յաղթահարել եթէ հաւատք ու-

նենանք . . . մանանեխի հատիկի մը չափ:

Մահուան վախը զիմագրաւելու երկու կերպեր կան:

Ա) Եպիկուրեան հասկացողութեամբ (որ կը հաւատայ թէ մահը ոչինչ է):

Բ) Քրիստոնէական հասկացողութեամբ (որ կը հաւատայ թէ ան ամէն ինչ է):

Եպիկուր կ'ըսէ թէ պէտք է ինքզինքնիս հաշտեցնենք մահուան դաղափարին հետ, վասնզի լաւն ու յօրին պարզապէս զատումի խնդիրներ են և մահը զատողութեան կորուստն է: Մահուան ոչինչ ըլլալու հասկացողութիւնը մահկանացու մեր կեանքին մեծ հաճոյքներէն մէկը կրնայ սեպուիլ: Այնքան ատեն որ գոյութիւն ունինք, կը նշանակէ թէ չենք մեռած. կը զաղրինք գոյութիւն ունենալէ երբ մեռնինք:

Քրիստոնեայ մարդը չվախնար մահէն, վասնզի մահը կը նկատէ իրբն անցման կէտ մը անգնեական կեանքին համար և կը հաւատայ որ հոն պիտի ապրի լաւագոյն կեանք մը, վեր ըլլալով այս աշխարհի մեղքերէն:

Մեծ մարդիկ կը մեռնին իրենց դործին և իրենց պարտականութեան վրայ. Շօթէն մեռած ատեն երաժշտութիւն ուղեց մտիկ ընել. Նափօլէօն ըսաւ «Մրանսա, բանակ». բժիշկ մը բռնելով իր դաստակը ըսաւ իր բարեկամներուն «բազկերակը զաղրեցաւ զարնելէ». մահուան անկողնին մէջ թուաբանագէտի մը երբ կը հարցուի 144ին քառակուսի արմատը, ցած ձայնով մը կը պատասխանէ 12 և կը մեռնի: Եւ ի վերջոյ Քրիստոս ալ խաչին վրայ ըսաւ «Ամենայն ինչ կատարեալ է» և մեռաւ:

Կեանքի շատ մը մարդերուն մէջ տալալին մարդիկ կան որոնք կը կրկնեն Համլէթի սարսափելի հարցումը, բայց լաւագոյն է օրերու վախճանին կրկնել Առաքեալին խօսքերը. — «Զի այսուհետեւ ժամանակ դարձի իմոյ հասեալ կայ: Զբարեօք պատեալով պատեալացեալ, զընթացս կատարեցի, զհաւատոսն պահեցի: Այսուհետեւ կայ մեայ ինձ արդարութեան պատկն, զոր հատուցէ ինձ Տէր յաւուր յայնմիկ արդարն դատաւոր, ոչ միայն ինձ, այլ և ամենեցուն որ սիրեն զյայտնութիւն նորա»:

Ա. Մ.

(ՎԵՐՉ)